

Competentieprofiel

LVB+

Competentieprofiel voor begeleiders
in de gehandicaptenzorg die
ondersteuning bieden aan mensen
met een lichte verstandelijke
beperking met ernstige
gedragsproblemen

1	Inleiding	3
1.1	Aanleiding en functie van het Competentieprofiel LVB+	3
1.2	Kenmerken van het Competentieprofiel LVB+	4
2	Beschrijving van de doelgroep	6
2.1	Mensen met LVB+	6
2.2	Voorzieningen voor mensen met LVB+	7
2.3	Mensen met LVB+ ondersteunen	9
3	Competenties	14
	Bijlagen	
1	Aanpak, bronnen en deskundigen	28
2	Competenties uit het beroepscompetentieprofiel	30

Dit is het vernieuwde competentieprofiel voor beroepskrachten in het primaire proces van de gehandicaptenzorg die ondersteuning bieden aan mensen met een lichte verstandelijke beperking en ernstige gedragsproblemen – kortweg: het *Competentieprofiel LVB+*. De vorige versie van dit profiel heette *Competentieprofiel (SG) LVB*. De afkorting (SG)LVB staat voor sterk gedragsgestoord licht verstandelijk gehandicapt. In de nieuwe versie van het competentieprofiel is gekozen voor de afkorting LVB+ omdat deze term in het zorgveld steeds vaker wordt gebruikt (Embregts, Didden, Moonen, Leusink & Schuengel, 2023).

In dit inleidende hoofdstuk wordt eerst beschreven waarom er een apart competentieprofiel is voor het ondersteunen van mensen met een lichte verstandelijke beperking met LVB+ (paragraaf 1.1). Daarna komen de belangrijkste kenmerken van het profiel aan de orde (paragraaf 1.2). De wijze waarop het profiel is opgesteld, de bronnen die zijn gebruikt en de deskundigen die zijn geraadpleegd, staan in bijlage 1.

1.1

Aanleiding en functie van het *Competentieprofiel LVB+*

Aanleiding

Het bieden van zorg en ondersteuning aan een aantal specifieke doelgroepen in de gehandicaptenzorg vraagt van beroepskrachten om aanvullende deskundigheid. Die deskundigheid staat in het *Competentieprofiel LVB+* centraal. In het profiel komen de specifieke competenties aan de orde die nodig zijn om mensen met een lichte verstandelijke beperking met ernstige gedragsproblemen te ondersteunen. Met 'specifieke competenties' wordt aangegeven dat dit competentieprofiel geen volledig overzicht van competenties bevat, maar is toegespitst op competenties die onderscheidend zijn voor het ondersteunen van mensen met een lichte verstandelijke beperking met ernstige gedragsproblemen. Het *Competentieprofiel LVB+* is te lezen als een aanvulling op het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* uit 2022.

Functie

De belangrijkste functie van het *Competentieprofiel LVB+* is het bieden van een – door het werkveld gedragen – inhoudelijke standaard. Daaraan kunnen bestaande opleidingen worden gespiegeld en op basis van het profiel kunnen nieuwe opleidingen worden ontwikkeld.

Het competentieprofiel kan ook een functie vervullen in het HR-beleid van de organisatie. Bijvoorbeeld om na te gaan in hoeverre medewerkers beschikken over de benodigde competenties, om de opleidingsbehoeften te inventariseren of als hulpmiddel bij de werving en selectie van medewerkers.

1.2

Kenmerken van het Competentieprofiel LVB+

'Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg' is vertrekpunt

In het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* zijn de taken en competenties voor de verschillende varianten van het beroep begeleider beschreven. Die zijn veelal ook van toepassing voor begeleiders die cliënten met LVB+ ondersteunen. Voor een deel is er bij hen sprake van een 'extra' in de vorm van een aanvulling of een toespitsing. Het *Competentieprofiel LVB+* is er op gericht om juist dit 'extra' te beschrijven. Hieruit vloeit voort dat in het competentieprofiel:

- *niet* de taken en competenties uit de beroepscompetentieprofielen worden herhaald. Het *Competentieprofiel LVB+* is immers een standaard voor het ontwikkelen van specialistische opleidingen, niet gericht op de basis maar op het 'extra'.
- *wel* wordt voortgebouwd op het beroepscompetentieprofiel. Door dit als vertrekpunt te nemen en er naar te verwijzen kan helder worden aangegeven wat typerend of onderscheidend is.

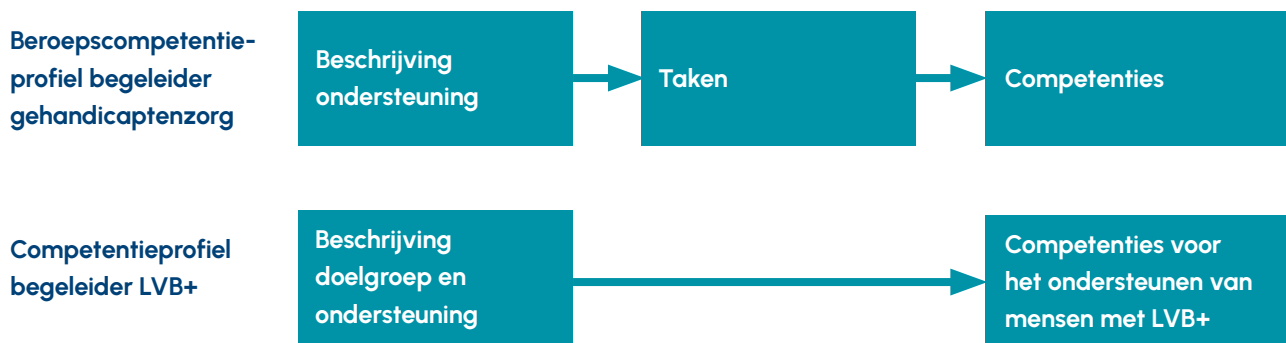
Kern: beschrijving doelgroep en competenties

Het *Competentieprofiel LVB+* bestaat uit:

- een beschrijving van de doelgroep; in deze beschrijving worden kenmerken van cliënten met LVB+ geschetst. Vervolgens wordt aangegeven wat de betekenis hiervan is voor de begeleider van deze cliënten: wat maakt het werk anders en wat is cruciaal om hier goed mee om te gaan?
- de (specifieke) competenties waarover de begeleider dient te beschikken. Deze zijn enerzijds afgeleid uit het beroepscompetentieprofiel, door het beantwoorden van de volgende vragen: welke competenties uit het beroepscompetentieprofiel zijn 'onverkort' van toepassing voor het werken met cliënten met LVB+, welke moeten aangepast of toegespitst worden, en zijn er voor het begeleiden van cliënten met LVB+ competenties aan de orde die in het beroepscompetentieprofiel niet zijn beschreven? Anderzijds vloeien de competenties voort uit de beschrijving van de doelgroep en het ondersteunen van cliënten met LVB+.

In het *Competentieprofiel LVB+* zijn geen taken geformuleerd. Hiervoor is gekozen omdat de taken voor het ondersteunen van mensen met een lichte verstandelijke beperking en met ernstige gedragsproblemen niet wezenlijk afwijken van de taken zoals beschreven in het beroepscompetentieprofiel.

Schematisch kan het bovenstaande als volgt worden weergegeven:

Afbakening van het competentieprofiel

Het *Competentieprofiel LVB+* heeft, zoals de ondertitel aangeeft, betrekking op begeleiders in de gehandicaptenzorg die ondersteuning bieden aan mensen met LVB+. Net als in het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* behoren medewerkers in de paramedische zorg niet tot de doelgroep van dit competentieprofiel. Hetzelfde geldt voor staffunctionarissen en leidinggevenden.

Terminologie

In dit competentieprofiel wordt de term *mensen met LVB+* gebruikt voor mensen met een lichte verstandelijke beperking - van alle leeftijden - met ernstige gedragsproblemen, die worden begeleid of behandeld vanuit de gehandicaptenzorg. Dit gebeurt door aanbieders van zorg- en dienstverlening aan mensen met een verstandelijke beperking en specifieke behandelcentra voor jeugd of volwassenen.

De term *begeleider* wordt in dit competentieprofiel gebruikt als verzamelbegrip voor functies - van uiteenlopend functieniveau - in het primaire proces van de gehandicaptenzorg. Zorgaanbieders gebruiken voor deze functies verschillende benamingen zoals assistent begeleider, begeleider, woonbegeleider, activiteitenbegeleider, persoonlijk begeleider, senior begeleider, coördinerend begeleider, et cetera.

Met *behandelcentra* worden zorg- en jeugdhulpaanbieders bedoeld die zijn aangesloten bij de Borg (volwassenen) of de VOBC (jeugd). De focus van deze aanbieders is gericht op de tijdelijke behandeling van de cliënt. De begeleider heeft vaak een specifiek aandeel in deze behandeling, vooral in gedragsmatige trainingen, psycho-educatie modules en vaardigheidstrainingen en in het geven van feedback aan de cliënt. In deze gevallen wordt ook de functiebenaming *socio-therapeut* en *(co-)trainer* gebruikt.

In dit hoofdstuk worden in paragraaf 2.1 eerst enkele kenmerken geschetst van de doelgroep LVB+. Daarna wordt in paragraaf 2.2 ingegaan op de voorzieningen voor de begeleiding en behandeling van deze doelgroep. In paragraaf 2.3 wordt aangegeven waarin het werken met mensen met LVB+ zich onderscheidt van het werken met andere cliëntdoelgroepen in de gehandicaptenzorg.

2.1

Mensen met LVB+

In dit competentieprofiel wordt de term *mensen met LVB+* gebruikt voor mensen met een lichte verstandelijke beperking - van alle leeftijden - met ernstige gedragsproblemen. Het betreft cliënten die te maken hebben met een combinatie van beperkingen en problemen. Die kunnen variëren van leerproblemen, psychiatrische problemen, sociale problemen tot emotionele problemen. Juist de combinatie van beperkingen en problemen leidt bij deze doelgroep vaak tot (ernstige) gedragsproblematiek of risicovol gedrag.

Kenmerkend voor de doelgroep mensen met LVB+ is dat de niveaus waarop zij verbaal, emotioneel en sociaal functioneren uiteen kunnen lopen (disharmonisch zijn). Daardoor hebben zij moeite om zich (zonder hulp) te handhaven in maatschappelijke verbanden (het sociale systeem waar ze deel van uitmaken). Bij deze cliënten is sprake van een beperkt aanpassingsvermogen. De hulpvraag van deze groep cliënten is vaak onvoorspelbaar en de intensiteit van vragen, behandeling en begeleiding kan sterk wisselen. Ook hebben zij een verhoogde kans op het ontwikkelen van andere psychiatrische stoornissen (bijvoorbeeld trauma).

Voor het intellectueel functioneren wordt uitgegaan van een IQ tussen circa 50/55 en circa 80/85. Afgezet tegen gangbare indelingen in de ernst van de verstandelijke beperking, betekent dit dat - onder de conditie van ernstige gedragsproblemen - behalve mensen met een lichte verstandelijk beperking (IQ-score tussen de 50 en 70) ook mensen met zwakbegaafdheid (IQ-score tussen 70 en 85) tot de groep mensen met LVB+ worden gerekend.

2.2

Voorzieningen voor cliënten met LVB+

Mensen met LVB+ wonen thuis, in zorginstellingen of woonvoorzieningen.

Zorginstellingen

Wat de zorginstellingen betreft zijn er voor de begeleiding en behandeling van jeugdigen en volwassenen aparte centra:

- Orthopedagogische behandelcentra (OBC's) bieden behandeling aan met name jeugdige LVB-clients. In de OBC's worden jaarlijks ongeveer 10.000 jeugdigen behandeld, 3.000 residentieel en 7.000 ambulant. In de residentiële hulpverlening verblijven jongeren in behandelgroepen.

Een klein deel van de jeugdige LVB-clients wordt behandeld in Multifunctionele Centra (MFC's). Dit zijn samenwerkingsverbanden tussen OBC's en GGZ-instellingen. Deze MFC's bieden specialistische GGZ-behandeling aan jeugdigen met LVB en psychiatrische problematiek.

- Voor volwassenen met een lichte verstandelijke beperking en gedragsproblematiek zijn er vier specialistische behandelcentra, die samenwerken in het expertisecentrum De Borg. Deze behandelcentra werken op het snijvlak van de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking, de geestelijke gezondheidszorg en justitie. Het betreft clients met meervoudige complexe problematiek, bij wie eerdere pogingen tot behandeling niet of niet voldoende zijn geslaagd (derde lijn). Het aantal behandelplaatsen in de vier behandelcentra bedraagt circa 360, waarvan circa 120 forensische plaatsen.

In de behandelcentra wordt de hulpverlening gekenmerkt door intensieve en tijdelijke behandeling, gericht op het bewerkstelligen van stabilisatie en gedragsverandering in een afgebakende periode. De problematiek van de clients is ernstig en complex; er is altijd sprake van risicovol gedrag en bij een deel van hen is ook sprake van delictgedrag (forensisch). Behandeling vindt zowel plaats op vrijwillige als op gedwongen basis. Er zijn diverse factoren die het behandelperspectief bepalen, waaronder persoonsfactoren, indicatie en zorgvraag. De behandeling is systeemgericht, enerzijds door met het systeem samen te werken bij de behandeling van de cliënt en anderzijds door de begeleiding en behandeling mede op het systeem te richten.

Dat kan bijvoorbeeld door het aanbieden van psycho-educatie over de problematiek en het niveau van functioneren of het inzetten van systeemtherapeutische interventies om de relaties tussen cliënt en netwerk te verbeteren.

Met name bij de jeugdhulpaanbieders (OBC's) is sprake van een leefklimaat. Het bieden van continuïteit in schoolsituatie en woonsituatie en een doordacht beleid ten aanzien van contacten met ouders en de kinderbeschermingsinstanties zijn van belang. Daardoor spelen in deze

instellingen vaak complexe loyaliteiten een rol. Een extra complicatie ligt in het gegeven, dat in bepaalde fasen van de ontwikkeling een meer indirecte benadering van de problematiek (gericht op het creëren van gunstige condities voor de ontwikkeling) het meest aangewezen is. Een andere complicatie ligt in de vaak centrale rol van hechtingsproblematiek.

In de derdelijns behandelcentra voor volwassenen is sprake van tijdelijke behandeling, waarin het creëren van condities voor verandering en het aanbieden van specifieke behandelprogramma's en behandelmodulen voortdurend centraal staan. Vanuit de behandelcentra wordt zowel klinisch als ambulant gewerkt. Er wordt expliciet stilgestaan bij de plek van elke interventie in het geïntegreerde totaal en psychotherapeutische interventiemethoden staan sterk op de voorgrond. Omdat er vaak sprake is van meer ernstige psychiatrische comorbiditeit heeft de psychiater een vaste plaats in het behandelteam. Ook kan sprake zijn van cliënten met forensische problematiek of die anderszins een gevaar kunnen zijn voor zichzelf of de omgeving. Hierdoor staat het veiligheidsaspect nadrukkelijk op de voorgrond.

Woonvoorzieningen

Woonvoorzieningen voor mensen met een (licht) verstandelijke beperking zijn ingericht op meer langdurig verblijf van cliënten met LVB+. Er is sprake van begeleiding en behandeling en bij forensische cliënten van beveiliging. Dagbesteding (en de toeleiding daarnaartoe) vormt een belangrijk deel van de dienstverlening. In toenemende mate is sprake van ambulante begeleiding en behandeling. De behandeling is deels gericht op gedragsverandering, maar staat in vergelijking met de behandelcentra meer in het teken van consolidatie. De afgelopen jaren heeft een ontwikkeling plaatsgevonden naar meer specialistische ondersteuning en behandeling van mensen met LVB+, en een daarmee gepaard gaande professionalisering en opbouw van expertise.

Gezien de beperkingen en problemen van de doelgroep hebben cliënten (en dus ook de begeleiders) te maken met instanties uit diverse werkterreinen: de gehandicaptenzorg, jeugdzorg, GGZ, justitie, de verslavingszorg, het onderwijs en de revalidatiezorg. Vanuit een netwerkaanpak werken instanties uit deze sectoren - binnen de wettelijke kaders - nauw samen om de benodigde behandeling en begeleiding te kunnen realiseren.

Dit profiel richt zich met name op begeleiders die werkzaam zijn bij specifieke behandelcentra voor jeugd of volwassenen. Vanuit deze settings kunnen de cliënten ook in hun gezins- of thuissituatie worden behandeld en begeleid.

2.3

Mensen met LVB+ ondersteunen

De combinatie van onderstaande aspecten maakt dat het werken met de doelgroep LVB+ zich onderscheidt van het werken met andere doelgroepen.

1. (On)zichtbaarheid van de beperkingen

Bij mensen met LVB+ is sprake van cognitieve en leerproblemen. Dit heeft onder andere tot gevolg dat bij het aanleren van vaardigheden veel herhaling nodig is. De verstandelijke beperking is echter vaak moeilijk zichtbaar. Daarnaast zijn mensen met LVB+ vaak in sociaal- emotioneel opzicht minder volwassen dan het cognitieve functioneren doet vermoeden. Hierdoor bestaat het risico van overschatting van door cliënt en door de omgeving en het onvoldoende aansluiten bij de behoefte van de cliënt. Er is vaak sprake van een verschil tussen kunnen en iets aankunnen, dat dagelijks kan wisselen. De begeleider doet daarom ook aan bemoeizorg: begeleiding van cliënten die daar niet zelf om kunnen vragen, of die, anders gezegd, zelf geen regie kunnen voeren en daarom niet de hulp krijgen die ze nodig hebben. Daarvoor moet de begeleider kennis hebben van de beperkingen van cliënten, deze kennis kunnen toepassen om een inschatting te kunnen maken van de mogelijkheden en beperkingen van de individuele cliënt, en de communicatie en bejegening hierop kunnen afstemmen.

2. Agressie en crisissituaties

Mensen met LVB+ hebben te maken met gedragsproblematiek. Dat kan vele vormen aannemen, bijvoorbeeld: zich niet houden aan regels en afspraken (huisregels, school, werk), vermijdend en provocatief gedrag, en ook agressie en criminaliteit. Daarnaast beschikken ze niet over het vermogen om zichzelf (emotioneel) te reguleren en begrenzen (grensoverschrijdend gedrag).

Bij crisis- en conflicthantering is preventie een sleutelwoord. Van belang hierbij zijn onder meer: de psychische en sociaal-emotionele gesteldheid van de cliënt goed kunnen inschatten, kunnen signaleren of een situatie uit de hand dreigt te lopen, kunnen de-escaleren in bejegening en communicatie. Daarnaast dient een begeleider risicosituaties adequaat te inschatten.

3. Verslaving

Mensen met LVB+ hebben een verhoogd risico op problemen door middelengebruik, waaronder verslaving. Beginnend middelengebruik (experimenteren) verloopt bij hen al snel problematisch. Bijvoorbeeld omdat cliënten moeite hebben met 'eerst denken, dan doen', met het uitstellen van behoeftebevrediging en zijn gemakkelijk zijn te beïnvloeden. Ook ontbreken vaak beschermende factoren in de directe sociale omgeving. Samen met sombere of angstige gevoelens, een laag zelfbeeld of juist zelfoverschatting (vooral in de groep

met een IQ tussen 70 en 85) en een gemis aan sociale aansluiting kan middelengebruik dan gemakkelijk een compenserende functie vervullen. De gevolgen van middelengebruik kunnen zowel lichamelijk, sociaal-emotioneel, psychisch als maatschappelijk en financieel zijn. Voorbeelden: psychische ontregeling zoals agressie of suïcidale gedachten, (aangezet worden tot) criminaliteit en ervaringen van financieel, fysiek, psychologisch of seksueel misbruik. In combinatie met het niet goed vast kunnen houden van dag- en nachtritme, werk, opleiding of vrijetijdsbesteding kan dit een grote impact hebben op het functioneren.

4. Zelfbeeld en traumatisering

Veel cliënten met LVB+ hebben een negatief zelfbeeld. Zij hebben veel faalervaringen gehad en zijn geneigd situaties eerder als negatief te beoordelen. Aan de andere kant hebben zij vaak geen realistisch beeld van de eigen mogelijkheden en beperkingen en zien zij zichzelf niet als gehandicapt, met als gevolg dat men zichzelf overschat. Veel cliënten hebben moeite om hulpverlening te accepteren of mijden die hulp, al dan niet vanwege faalervaringen.

Het creëren van een veilige omgeving en het zijn van een betrouwbare partner zijn basisvoorwaarden voor het behandelen en begeleiden van cliënten met LVB+. Een begeleider moet empathisch zijn, cliënten kunnen respecteren zoals ze zijn, maar ook consequent en duidelijk zijn en grenzen kunnen stellen. Omdat eenduidigheid in de begeleiding binnen een team van groot belang is, moet de begeleider goed kunnen samenwerken en feedback kunnen geven én ontvangen. Zelfkennis en het vermogen tot zelfreflectie zijn een vereiste.

Begeleiders staan voor de taak om te zorgen voor een open en veilig leefklimaat, waarin ruimte is voor groei en ontwikkeling en zo min mogelijk repressie. Begeleiders bieden uitdagingen aan die passen bij het ontwikkelingsniveau van de cliënt zodat overvraging voorkomen wordt

5. Behandelperspectief

Meer dan bij andere doelgroepen in de gehandicaptenzorg staat de hulpverlening aan mensen met LVB+ in het teken van behandeling. Dit vraagt een specifieke combinatie van specialisaties, verenigd in een multidisciplinair team. Bij elk behandeltraject is er zo'n team - met minimaal een specialist (psychiater, arts VG, klinisch psycholoog), gedragskundigen ((GZ-)psycholoog, orthopedagoog (generalist)) en een begeleider (casemanager of persoonlijk begeleider) - die het dagelijks contact met de cliënt en diens omgeving onderhoudt. Als regiebehandelaar fungeert ofwel de psychiater, ofwel de GZ-psycholoog/klinisch (neuro)psycholoog, orthopedagoog generalist of verpleegkundig specialist GGZ (De Borg, 2024). De begeleider in het team moet goed in staat zijn om te observeren en signaleren, maar ook om als betrouwbare ander de cliënt nieuwe vaardigheden aan te leren, te helpen in situaties die onzekerheid of spanning oproepen

en bij te dragen aan het opbouwen van zelfvertrouwen. In bijzonder in de residentiële settings is het van belang dat de begeleider in staat is om leerervaringen en gedragsverandering van cliënten te bewerkstelligen binnen de context van een (steeds wisselende) groep (groepsdynamica). Voorts moet de begeleider ook oog hebben voor het aspect van de maatschappelijke veiligheid en daarnaar kunnen handelen.

In de behandelcentra is bij een deel van de cliënten sprake van gedwongen opname. Voor begeleiders houdt dat in dat zij kennis moeten hebben van het toepassen van onvrijwillige zorg en van de verschillende (forensische) titels waaronder de cliënten worden geplaatst. Tevens moeten ze kunnen omgaan met mogelijke weerstand van cliënten tegen de opgelegde behandeling.

6. Sociaal-emotionele omgeving

De sociale omgeving speelt een grote rol in de behandeling en begeleiding van mensen met LVB+, in verschillende opzichten. Net als bij andere cliëntdoelgroepen wordt, waar mogelijk, de sociale omgeving bij de begeleiding en behandeling betrokken zodat de cliënt minder afhankelijk wordt van het professionele circuit. De sociale omstandigheden waarin mensen met LVB+ zijn opgegroeid, zijn echter vaak slechter dan gemiddeld. Dat geldt zowel voor de sociaal-economische achtergrond als voor de gezins- en opvoedingssituatie. Dit vormt een van de achtergronden van de problematiek van de cliënt.

De omgeving is complex en mensen met LVB+ hebben moeite deze omgeving te duiden. Hierdoor, en door faalervaringen treedt stress op waar zij op eigen kracht moeilijk mee om kunnen gaan. Zij zijn hiervoor sterk afhankelijk van de hulp van anderen, maar in hun sociale netwerk is deze hulp niet altijd te verwachten of niet adequaat. Binnen de directe cliëntomgeving is veelal sprake van beperkingen, bijvoorbeeld in de zin dat de ouders zelf ook een lichte verstandelijke beperking en/of psychiatrische problemen hebben.

Mensen met LVB+ zijn gemakkelijk beïnvloedbaar, ook door negatieve krachten in de sociale omgeving. Mede daardoor komen criminaliteit, verslaving (en problemen die daarvan het gevolg zijn) en seksueel overschrijdend gedrag naar verhouding veel voor. Dit kan overlast veroorzaken voor de omgeving, wat een bron van nieuwe spanningen en conflicten kan zijn.

De sociale omgeving (en het creëren daarvan) speelt daarom een grote rol in het werk van de begeleider. De begeleider moet het sociale netwerk van de cliënt goed kennen, evenals het netwerk van (hulpverlenings)instanties zoals jeugdzorg, GGZ, justitie en verslavingszorg. De begeleider moet de cliënt kunnen begeleiden en trainen in het aangaan van positieve contacten met de omgeving, en kunnen omgaan met spanningen tussen de cliënt en de omgeving (waarbij de begeleider de rol heeft van ambassadeur van volwaardig burgerschap). Ook moet de begeleider kunnen omgaan met mogelijke

spanningen tussen het behandelteam en het netwerk. Die kunnen bijvoorbeeld ontstaan wanneer ouders, die wettelijk vertegenwoordiger zijn van de cliënt, door hun eigen beperking, angst of conflicten met de cliënt, zich verzetten tegen de ingezette behandellijn.

Bij veel cliënten is er sprake van hechtingsproblematiek. Kennis van ontwikkelingstheorieën en competenties met betrekking tot het omgaan met deze problematiek zijn essentiële ingrediënten van het competentieprofiel.

7. Psychopathologie en comorbiditeit

Hoewel gedragsstoornissen kunnen worden geclassificeerd binnen de gangbare psychopathologische¹ indelingscriteria worden ze niet gekenmerkt door klassieke kenmerken van psychiatrische ziekte, maar juist door multiële gedetermineerdheid en een grote verscheidenheid aan dynamiek. Er is sprake van een aanzienlijke comorbiditeit, waardoor veel geprotocolleerde behandelingen en richtlijnen niet een-op-een kunnen worden ingezet met het beoogde effect. Dit vraagt naast kennis van psychopathologie creativiteit en lef bij begeleiders om buiten de gebaande paden te durven denken.

Vooraf bij ernstige gedragsproblematiek zoals die behandeld wordt in de behandelcentra, is er vaak sprake van ernstige persoonlijkheidsstoornissen (unipolaire en bipolaire stemmingsstoornissen, psychotische aandoeningen als schizofrenie en verslavingen). Dit maakt gespecialiseerde psychofarmacologische behandeling en monitoring, naast specifieke psychologische, systemische en psycho-educatieve behandeling noodzakelijk. Begeleiders moeten daarom extra kennis hebben van belangrijke bijwerkingen van medicatie en moeten een rol kunnen spelen in het proces van (het herhalen van) psycho-educatie en dergelijke.

8. Vrijheidsbeperkende middelen

Vrijheidsbeperkende maatregelen zijn alle maatregelen die de vrijheid van mensen met LVB+ beperken. Vrijheidsbeperking² kan vele vormen aannemen, zoals: fysieke vrijheidsbeperking (afzondering, fixatie), gedrag beïnvloedende medicatie, domotica (bijvoorbeeld sensoren), individuele afspraken die passen bij iemand met LVB+ (over roken, drinken, tijdsafspraken et cetera) en groepsafspraken/huisregels. Vaak worden vrijheidsbeperkende maatregelen toegepast om gevaar te voorkomen: gevaar of ernstig nadeel voor de persoon met LVB+ zelf, de begeleider of de omgeving. Omdat deze maatregelen diep kunnen ingrijpen op het leven van iemand met LVB+ (denk aan het belemmeren van de bewegingsvrijheid) zijn beleid en wetgeving erop gericht ze zo min mogelijk en in een zo licht mogelijke variant toe te passen. Zo regelt de Wet zorg en dwang de onvrijwillige zorg en opname van mensen met een psychogeriatrische aandoening of een verstandelijke handicap. En er gelden kwaliteitscriteria voor de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen.

1. Psychopathologie is de studie van psychische ziekten en van de factoren die kunnen bijdragen of relevant zijn voor dergelijke aandoeningen.

2. Vrijheidsbeperking met toestemming is vrijwillige zorg, vrijheidsbeperking zonder toestemming is onvrijwillige zorg.

Vrijheidsbeperking komt in de gehandicaptenzorg bij alle doelgroepen voor. Van alle begeleiders mag daarom worden verwacht dat zij op de hoogte zijn van wettelijke kaders en richtlijnen van de organisatie en daarnaar kunnen handelen, met het oog op zo groot mogelijke terughoudendheid en zorgvuldigheid bij het toepassen van vrijheidsbeperking. Bij mensen met EVB+ kunnen al snel situaties optreden waarbij het inzetten van zwaardere vormen van vrijheidsbeperking voor de hand ligt. Dat kan te maken hebben met de heftigheid en onvoorspelbaarheid van problematisch gedrag. Maar ook de onduidelijkheid over de oorzaak, de beperkte communicatiemogelijkheden kunnen hierbij een rol spelen. Dit alles kan bij de begeleider leiden tot handelingsverlegenheid en gevoelens van onzekerheid en uitzichtloosheid.

Van de begeleider LVB+ wordt gevraagd om ook in deze moeilijke en complexe omstandigheden niet te snel te kiezen voor (zware) middelen en maatregelen. Aan de basis hiervan staan goede kennis van mensen met LVB+, gerichtheid op de oorzaken van moeilijk verstaanbaar gedrag en bewustzijn van en openheid voor alternatieven voor vrijheidsbeperking. Van belang is daarnaast dat de begeleider zich ook in escalerende situaties niet te zeer laat leiden door emoties zoals boosheid en paniek. Naarmate de begeleider beter in staat is overzicht te behouden, is het beter mogelijk om een verantwoorde afweging te maken tussen het risico - voor degene met LVB+, de groep, de begeleider - en de zwaarte van de maatregel (proportionaliteit).

De inzet is dat de vrijheidsbeperking zo kort mogelijk duurt. Dat betekent dat de begeleider de persoon met LVB+ en diens omgeving goed moet monitoren en steeds opnieuw moet inschatten of een gehanteerde maatregel nog nodig is. Ook als de persoon met LVB+ zelf geen signaal afgeeft dat hij gebukt gaat onder de vrijheidsbeperking, moet deze toch zo snel mogelijk worden opgeheven of afgebouwd. Dat vraagt om een actieve houding gericht op het verantwoord terugdringen van maatregelen en middelen.

Van begeleiders mag worden verwacht dat zij het gebruik van vrijheidsbeperkende middelen aan de orde stellen in het (multi disciplinaire) team. Dat kan zijn om hun eigen inschatting in te brengen of te checken, maar bijvoorbeeld ook om elkaar scherp te houden in het zo veel mogelijk terugdringen van de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen.

3

Op basis van de beschrijving van mensen met LVB+ (hoofdstuk 2), het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* en andere bronnen (zie bijlage 1), staan in dit hoofdstuk de competenties die specifiek zijn voor het ondersteunen van mensen met LVB+. Deze competenties zijn een verbijzondering en uitbreiding van het beroepscompetentieprofiel. In dit beroepscompetentieprofiel staat welke competenties in het algemeen van belang zijn voor het werken als begeleider in de gehandicaptenzorg (zie voor een overzicht van deze competenties bijlage 2).

Voorafgaand aan de beschrijving van de competenties gaan we kort in op twee aandachtspunten die van belang zijn voor een goed begrip van de rest van dit hoofdstuk: de beroepsvarianten die in het beroepscompetentieprofiel worden beschreven en de kennis die begeleiders nodig hebben om mensen met LVB+ te kunnen ondersteunen.

Beroepsvarianten

In het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* zijn vijf varianten van het beroep begeleider onderscheiden:

- *assisterend begeleider*: biedt zorg en ondersteuning aan cliënten, assisteert begeleiders bij hun werk, zorgt ervoor dat de woonlocatie of het activiteitscentrum netjes en opgeruimd is en is verantwoordelijk voor de huishoudelijke taken;
- *begeleider*: voert het ondersteuningsplan uit en is samen met cliënten en collega's verantwoordelijk voor de dagelijkse zorg en begeleiding op de woonlocatie of in het dagcentrum;
- *persoonlijk begeleider*: stelt samen met de cliënt en diens ouders of wettelijke vertegenwoordiger het ondersteuningsplan op en ondersteunt cliënten bij hun dagelijkse activiteiten en persoonlijke ontwikkeling;
- *gespecialiseerd begeleider*: is gespecialiseerd op een bepaald gebied, zoals het ondersteunen van cliënten met langdurige en complexe problematiek, het ondersteunen van het netwerk van cliënten of het bevorderen van gezondheid;
- *coördinerend begeleider*: coördineert de werkzaamheden van het team, houdt het overzicht over de cliënten, de zorgplannen en de algehele gang van zaken en is verantwoordelijk voor de kwaliteit van zorg en het behandelklimaat op de locatie.

Net als in het beroepscompetentieprofiel gaan de competenties in het *Competentieprofiel LVB+* vergezeld van een procesbeschrijving, waarbij de processtappen worden toegedeeld aan één of meer beroepsvarianten. In algemene zin kan hieraan worden toegevoegd dat in dit hoofdstuk, zoals in (beroeps)competentieprofielen gebruikelijk is, de competenties van een ervaren beroepsbeoefenaar worden beschreven.

Kennis

Een aantal kennisaspecten kan als *voorwaardelijk* worden beschouwd voor nagenoeg alle aspecten van de begeleiding en behandeling van mensen met LVB+. In verband met de leesbaarheid van dit hoofdstuk is er voor gekozen om deze kennisaspecten niet bij de uitwerking (de procesbeschrijvingen) van alle competenties afzonderlijk te vermelden, maar voorafgaand aan de competenties te beschrijven. Deze 'voorwaardelijke kennis' is als volgt geformuleerd:

De begeleider LVB+ moet zich bewust zijn van de betekenis van de comorbiditeit tussen de verstandelijke beperking, psychiatrische aandoeningen en gedragsproblematiek en weten wat dit betekent voor de begeleiding en behandeling van een individuele cliënt. Het gaat daarbij onder meer om kennis van:

- de lichte verstandelijke beperking;
- sociaal-emotionele ontwikkeling;
- ontwikkelingspsychologie;
- psychiatrische problematiek;
- somatiek;
- psychopathologie;
- psychofarmaca;
- sociale problematiek;
- hechtingsproblematiek;
- traumasensitief werken;
- risicotaxatie en -management;
- werken met signaleringsplannen;
- grensoverschrijdend, risicovol en zelfbeschadigend/suïcidaal gedrag;
- adaptieve vaardigheden;
- verslavingsproblematiek en -zorg;
- seksuele problematiek in relatie tot deze doelgroep;
- het (gezins)systeem;
- het sociale netwerk;
- het institutionele netwerk;
- wet- en regelgeving, juridische kaders, (wettelijke) vertegenwoordigers;
- observatiemethodieken;
- behandelinterventies;
- (gedrags)therapieën;
- methodieken en (vaardigheids)trainingen;
- leren en werken gericht op maatschappelijke participatie en zinvolle daginvulling;
- groepsdynamica.

Competentiegebied 1: De vraag verhelderen en aansluiten bij de behoefte van de persoon met LVB+

1 De begeleider LVB+ is in staat via verdieping en analyse de werkelijke behoefte en mogelijkheden van de iemand met LVB+ duidelijk te krijgen, zodat de ondersteuning aansluit bij de behoeften en mogelijkheden van de persoon.

(Verbijzondering van competentie 1.1 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider LVB+:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- sluit in afstemming met de behandelaar aan op de begeleidingsbehoefte van de persoon met LVB+ die daar zelf niet om vraagt;		X	X	X	X
- onderkent de ondersteuningsbehoefte van de persoon en vertaalt deze in een bejegeningplan;			X	X	X
- doet in samenwerking met de behandelaren degelijk onderzoek naar de mogelijkheden, talenten en beperkingen van de persoon met LVB+ en kan de vraag achter de vraag expliciteren;			X	X	X
- stelt zich op als procesbegeleider om de persoon met LVB+ zelf te laten aangeven welke wensen, oplossingen en mogelijkheden er zijn, wat deze daar zelf in wil en kan doen en wie de persoon daar verder bij nodig heeft;			X	X	X
- is alert op het signaleren van onderliggende problemen en creëert ontwikkelingskansen;		X	X	X	X
- kan (proactief) de-escalerend werken ten behoeve van een open en veilig leefklimaat;	X	X	X	X	X
- bepaalt in overleg met betrokkenen wat precies de vraag van de persoon is en welke begeleiding nodig is.			X	X	X

Competentiegebied 2: De persoon met LVB+ ondersteunen

2 De beroepskracht is in staat op flexibele wijze situationeel te begeleiden, zodat de persoon met LVB+ op een passende manier wordt geholpen en zich zo zelfstandig mogelijk kan ontwikkelen.

(Verbijzondering van competentie 2.2 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider LVB+:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- kan de persoon met LVB+ stimuleren tot leren en het ontdekken van nieuwe dingen, door goed te kijken wat iemand al zelf kan en wat die aan ondersteuning nodig heeft;	X	X	X	X	X
- zoekt continu naar een juiste balans in het geven van voldoende regie en voldoende ondersteuning;	X	X	X	X	X
- laat de ondersteuning van personen met LVB+ aansluiten bij hoe zij hun leven willen invullen maar onderscheidt hierin wel wensen en behoeften;		X	X	X	X
- bevordert en bewaakt de maatschappelijke participatie en autonomie en versterkt eigen kracht en sociale ondersteuning;		X	X	X	X
- ondersteunt bij grote beslissingen, door reële wensen te formuleren, begrijpelijke informatie te bieden, gevolgen inzichtelijk te maken en door te ondersteunen bij de keuze en bij de gevolgen daarvan;		X	X	X	X
- stemt de begeleiding af op de psychische en emotionele gesteldheid van de persoon met LVB+;		X	X	X	X
- is in staat voortdurend situaties te wegen en zichzelf in te zetten als belangrijk instrument om de persoon met LVB+ nieuwe vaardigheden aan te leren.		X	X	X	X

Competentiegebied 2: De persoon met LVB+ ondersteunen

3 De begeleider LVB+ is in staat randvoorwaarden te scheppen, zodat de persoon met LVB+ een optimale woon-, werk- en leefsituatie heeft.

(Verbijzondering van competentie 2.3 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider LVB+:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- kan de woon-, werk- en leefsituatie aanpassen, zodat personen met LVB+ zich kunnen blijven ontwikkelen in de door hen gewenste richting.		X	X	X	X

Competentiegebied 2: De persoon met LVB+ ondersteunen

4 De begeleider LVB+ is in staat de persoon met LVB+ te behandelen, gericht op (het consolideren van) gedragsverbetering.

(Nieuwe competentie.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider LVB+:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- kan kennis van voor de doelgroep relevante observatiemethodieken toepassen (gericht observeren en signaleren);		X	X	X	X
- kan werken binnen het behandel- en ondersteuningsplan;	X	X	X	X	X
- vertaalt de gedragingen van de persoon met LVB+ naar onderliggende behoeften en levert deze input bij het opstellen van het behandelplan;		X	X	X	X
- kan de persoon met LVB+ - tijdelijk en intensief - behandelen, en komt daarmee tegemoet aan behoeften waardoor probleemgedrag afneemt;			X	X	X
- biedt gerichte en zinvolle activiteiten aan die bijdragen aan de behandeling en het ervaren van succeservaringen;	X	X	X	X	X
- kan kennis van interventies toepassen in de behandeling;			X	X	X
- vraagt zich steeds af wat de persoon met LVB+ wel en niet kan en stemt de behandeling af op de situatie;	X	X	X	X	X
- kan de leefomgeving van de persoon met LVB+ – individueel en in groepsverband – bewust gebruiken als oefen- en leersituatie voor de persoon in het kader van trainingen en therapieën;			X	X	X
- kan kennis van risicotaxatie en risicomanagement toepassen om risicovolle situaties tijdig te herkennen en te hanteren;	X	X	X	X	X
- beschikt over trainingsvaardigheden;			X	X	X
- kan negatieve denk- en gedragspatronen bespreekbaar maken en positief beïnvloeden;			X	X	X
- kan volgens afgesproken normen rapporteren ten behoeve van het ondersteunen van wetenschappelijk onderzoek naar effecten van interventies;		X	X	X	X
- kan het effect van behandelingen waarnemen;		X	X	X	X
- kan de behandeling van de persoon met LVB+ overdragen aan andere professionals in de eigen setting en daar buiten;			X	X	X

- kan na uitplaatsing nazorg bieden aan de opnemende voorziening, gericht op overdracht van werkzame begeleidingsstijlen en op het voorkomen van terugval;			X	X	X
- kan adequaat handelen bij gedwongen plaatsing (weerstanden overbruggen);	X	X	X	X	X
- kan omgaan met de - in relatie tot de titel waaronder de persoon met LVB+ is geplaatst - vastgestelde onvrijwillige zorg.		X	X	X	X

Competentiegebied 3: Communicatie en contact

5 De begeleider LVB+ is in staat om een vertrouwensband met de persoon met LVB+ op te bouwen, zodat die zich veilig en op hun gemak voelt.

(Verbijzondering van competentie 3.1 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider LVB+:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- kan omgaan met de verschillende niveaus waarop de persoon met LVB+ cognitief, sociaal en emotioneel functioneert;	X	X	X	X	X
- gaat een relatie aan met de persoon met LVB+ en nodigt deze uit tot ontwikkeling, ook als dit niet vanzelfsprekend gaat;	X	X	X	X	X
- is in staat de persoon met LVB+ te blijven ondersteunen, en de persoon achter het gedrag te blijven zien ook bij grensoverschrijdend gedrag.	X	X	X	X	X

Competentiegebied 3: Communicatie en contact

6 De begeleider LVB+ is in staat de persoon met LVB+ te ondersteunen bij het opbouwen van een netwerk en daarmee samen te werken.

(Verbijzondering van competentie 3.2 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider LVB+:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- heeft zicht op de omgeving van de persoon met LVB+ en op hoe die zich kan aanpassen en de persoon met LVB+ kan ondersteunen;	X	X	X	X	X
- heeft oog voor de relatie en balans van de persoon met LVB+ met diens netwerk en voor de duurzaamheid van kwaliteit van bestaan in het leven van alledag;	X	X	X	X	X
- ondersteunt de persoon met LVB+ om gebruik te maken van online communicatie op een wijze die passend is bij de mogelijkheden van de persoon;	X	X	X	X	X
- kan de persoon met LVB+ begeleiden in het aangaan van contacten met de omgeving;		X	X	X	X
- kan omgaan met spanningen tussen de persoon met LVB+ en de omgeving.		X	X	X	X

Competentiegebied 5: Gedrag

7 De begeleider LVB+ is in staat haar grenzen te bepalen voor zichzelf en in de omgang met de persoon met LVB+ en daarnaar te handelen, zodat ze met plezier werkt en cliënten weten waar zij aan toe zijn.

(Verbijzondering van competentie 5.3 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider LVB+:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- kan grenzen stellen aan het gedrag van de persoon met LVB+ en daar naar handelen;	X	X	X	X	X
- heeft inzicht in en reflecteert op eigen handelen (als factor in de begeleiding en behandeling);	X	X	X	X	X
- heeft inzicht in de eigen emoties en de invloed hiervan op de begeleiding en behandeling;	X	X	X	X	X
- staat stevig in haar schoenen en is in staat hierin te volharden;	X	X	X	X	X
- gaat niet mee in uitstotingspatronen en blijft zoeken naar manieren om het contact met de persoon met LVB+ op een professionele wijze vorm te geven.	X	X	X	X	X

Competentiegebied 5: Gedrag

8 De begeleider LVB+ is in staat beslissingen te nemen in geval van conflicterende meningen, waardoor kwesties worden opgelost.

(Verbijzondering van competentie 5.5 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider LVB+:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- kan omgaan met spanningen tussen de persoon met LVB+, diens sociale omgeving en professionele netwerk door voorspelbaar te reageren;	X	X	X	X	X
- is in staat in contact te blijven met alle partijen wanneer er sprake is van (dreigend) conflict, maar blijft hierin het belang van de persoon met LVB+ vooropstellen.	X	X	X	X	X

Competentiegebied 5: Gedrag

9 De begeleider LVB+ is in staat op respectvolle en heldere wijze op te treden bij agressie, onverwachte, lastige en/of crisissituaties, zodat personen met LVB+ leren van de gebeurtenis en/of hun omgeving geen gevaar loopt.

(Verbijzondering van competentie 5.7 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider LVB+:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- kan de gedragingen van de persoon met LVB+ relateren aan diens beperking;	X	X	X	X	X
- is betrokken bij en aanwezig voor de persoon met LVB+, ook bij grensoverschrijdend gedrag en gedrag dat niet strookt met de eigen waarden en normen;	X	X	X	X	X
- kan omgaan met zelfbeschadiging en suïcidaal gedrag;		X	X	X	X
- kan risicosituaties inschatten;	X	X	X	X	X
- kan preventief en de-escalerend handelen en daarbij rekening houden met de eigen veiligheid en die van de persoon met LVB+;	X	X	X	X	X
- kan regie houden in de omgang met de persoon met LVB+;	X	X	X	X	X
- kan maatschappelijke risico's inschatten en daarnaar handelen;	X	X	X	X	X
- kan alcohol- en drugsgebruik signaleren en bespreken;	X	X	X	X	X
- kan het beleid van de organisatie op het gebied van middelengebruik toepassen.	X	X	X	X	X

Competentiegebied 5: Gedrag

10 De begeleider LVB+ is in staat om op een verantwoorde wijze het gebruik van vrijheidsbeperkende¹ maatregelen zo veel mogelijk te beperken en af te bouwen, zodat de persoon met LVB+ niet onnodig in zijn vrijheid wordt belemmerd en de risico's aanvaardbaar zijn.

(Verbijzondering van competentie 5.8 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider LVB+:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- is zich bewust van de gevolgen van vormen van vrijheidsbeperking voor de persoon met LVB+;	X	X	X	X	X
- kent vrijheidsbeperkende middelen en kan deze op correcte wijze hanteren;		X	X	X	X
- kent en staat open voor alternatieven voor vrijheidsbeperkende middelen;		X	X	X	X
- is er op gericht vrijheidsbeperking voor de persoon met LVB+ zo veel mogelijk te beperken (zo min mogelijk, zo licht mogelijk en zo kort mogelijk) en af te bouwen;		X	X	X	X
- past vrijheidsbeperkende middelen toe op basis van gemaakte afspraken;		X	X	X	X
- is gericht op afbouw van vrijheidsbeperkende middelen;			X	X	X
- kan het gebruik van vrijheidsbeperkende middelen in het methodisch proces inpassen;			X	X	X
- betreft de persoon met LVB+ en/of zijn wettelijke vertegenwoordiger bij (afspraken over) vrijheidsbeperking;			X	X	X
- toetst het eigen handelen in verband met vrijheidsbeperkende middelen bij collega's en evt. bij deskundigen;		X	X	X	X
- agendaert het gebruik van vrijheidsbeperkende middelen in het multidisciplinair overleg en andere relevante overlegvormen;			X	X	X
- kan wettelijke regelgeving en richtlijnen m.b.t. vrijheidsbeperking vertalen naar concreet handelen en overdragen aan collega's.			X	X	X

Competentiegebied 6: Regie en coördinatie

11 De begeleider LVB+ is in staat te functioneren als spin in het web in het professionele netwerk rondom personen met ernstige gedragsproblemen, gericht op optimale begeleiding van de persoon.

(Verbijzondering van competentie 6.1 en 6.4 uit het Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider LVB+:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- kan functioneren in een multidisciplinair team, onder eindverantwoordelijkheid en coördinatie van een gedragskundige;	X	X	X	X	X
- waarborgt eenduidigheid in de benadering van de persoon met LVB+ binnen het multidisciplinaire team;		X	X	X	X
- kan de doelen uit het behandelplan vertalen naar een werkplan voor de dagelijkse behandeling en begeleiding door het team;		X	X	X	X
- coördineert het netwerk van professionals en/of instanties;		X	X	X	X
- legt gemakkelijk contact met andere professionals en/of instanties;		X	X	X	X
- kan andere professionals en/of instanties overtuigen om bij de behandeling en begeleiding van de persoon met LVB+ te worden betrokken;			X	X	X
- kan feedback geven aan en ontvangen van andere professionals en/of instanties;			X	X	X
- kan omgaan met tegenstrijdige adviezen van andere professionals en/of instanties en houdt de regie;			X	X	X
- draagt informatie over de persoon met LVB+ zorgvuldig en volledig over aan andere professionals en/of instanties en houdt daarbij rekening met de privacy van de cliënt;		X	X	X	X
- kan samenwerken met verschillende partijen zoals reclassering, politie, cliëntondersteuner et cetera en rekening houden met hun belangen;			X	X	X
- kan de begeleiding van de persoon overdragen aan andere professionals en/of instanties.			X	X	X

BIJLAGE: AANPAK, BRONNEN EN DESKUNDIGEN

Aanpak

Kennis over de ondersteuning van doelgroepen en de veranderde en nieuwe competenties van begeleiders in de gehandicaptenzorg, die werken met doelgroepen zoals cliënten met LVB+, is allereerst verzameld door literatuurstudie. Bronnen daarvoor waren dissertaties, wetenschappelijke tijdschriftartikelen, scripties en boeken. Een belangrijke bron waren de leidraden 'Perspectief op Persoonsgerichte Zorg' die in 2021 door de VGN zijn opgesteld voor het ondersteunen van diverse doelgroepen. Op basis van de kennis uit de schriftelijke bronnen is voor elk profiel een eerste bijstelling gemaakt van de beschrijving van de doelgroepen en de competenties. Daarbij zijn tegelijkertijd de competentieprofielen, die zijn opgesteld in de periode 2007-2009, afgestemd op het in 2022 vernieuwde beroeps-competentieprofiel van de begeleider.

De bijgestelde competentieprofielen zijn vervolgens voorgelegd aan diverse inhoudsdeskundigen, vooral begeleiders zelf, medewerkers van kennis- of belangenorganisaties van doelgroepen en gedragsdeskundigen. Doel daarvan was om na te gaan of de inhoud van de competentieprofielen correct is, actueel en volledig. Raadpleging van de deskundigen gebeurde in de regel een-op-een. In enkele gevallen zijn de competentieprofielen besproken in gezamenlijk overleggen, bijvoorbeeld van praktijkopleiders, begeleiders en managers.

Als laatste stap is het commentaar van de deskundigen verwerkt. Belangrijkste wijzigingen ten opzichte van de eerdere versies van de competentieprofielen zijn de actualisatie van de beschrijving van de doelgroepen en het toevoegen of laten vervallen van competenties. Dat laatste was vooral het geval als competenties niet specifiek waren voor het ondersteunen van een specifieke doelgroep, maar tot de basiscompetenties van elke begeleider behoren. Tenslotte zijn alle beroepscompetentieprofielen Specifieke Doelgroepen redactioneel in één lijn gebracht.

Bronnen

Arensbergen, C. van en S. Liefhebber (2005). *Landelijk competentieprofiel beroepskrachten primair proces gehandicaptenzorg*, Utrecht: NIZW.

Bureau HHM (2021). *Perspectief op persoonsgerichte zorg. Mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB)*. Geraadpleegd op 12 november 2024, van <https://www.vgn.nl/leidraad>.

Embregts, P., R. Didden, X. Moonen, G. Leusink & C. Schuengel (2023). *Kenmerken en ondersteuningsbehoeften van mensen met een licht of ernstig verstandelijke beperking en ernstig probleemgedrag en psychische problematiek*. NTZ, nr. 3, pp. 82-93.

Expertisecentrum De Borg (2024). *Zorgprogramma klinische SGLVG-behandeling*. Geraadpleegd op 2 augustus 2025, van <https://www.deborg.nl/lerend-netwerk/zorgprogramma-klinische-sglvg-behandeling/>

Deskundigen

Marjolein Adriaanse	HR-adviseur bij Gemiva
Deborah Anker	praktijkopleider bij Gemiva
Sytske de Boer	persoonlijk begeleider bij Gemiva
Leila van den Broek	GZ psycholoog / Manager Behandeling bij Behandelcentrum Middenweg Ipse de Bruggen, EMDR therapeut VEN
Ellen van Dijken	coördinerend persoonlijk begeleider bij Gemiva
Marjan van Eijk	regiomanager bij Behandelcentrum Middenweg Ipse de Bruggen
Nicole Gelderblom	hoofd Behandeling bij ASVZ
Collette Janssen	praktijkopleider bij Gemiva
Annemarie Kroon	klinisch psycholoog/psychotherapeut bij STEVIG
Elke Marijnusse	coach/trainer bij LFB Scholing & Training
Christa Pardoel	coördinerend persoonlijk begeleider bij Gemiva
Lieke Poeth	klinisch psycholoog/psychotherapeut forensische stroom STEVIG senior schematherapeut EMDR practitioner
Sylvia Pollet	ambulant persoonlijk begeleider opvoedondersteuning bij Gemiva
Marleen van Rooyen	GZ-psycholoog bij 's Heeren Loo
Lucy Simons	hoofd Behandeling bij ASVZ
Mirjam Wigboldus	directeur Zorg bij Trajectum

Behalve deze deskundigen heeft ook een team van ervaringsdeskundigen van LFB Scholing & Training feedback op het profiel gegeven.

1. De vraag verhelderen en aansluiten bij de behoefte van de cliënt
 - 1.1 **De werkelijk behoefte van de cliënt helder krijgen**

De beroepskracht is in staat via verdieping en analyse vanuit de gekozen methodiek de werkelijke behoefte van de cliënt duidelijk te krijgen, zodat de ondersteuning aansluit bij de werkelijke behoefte van de cliënt.
 - 1.2 **Observeren en veranderingen signaleren om het ondersteuningsplan op te stellen**

De beroepskracht is in staat om het gedrag, de gezondheids-situatie en de ontwikkeling van de cliënt te observeren en veranderingen te signaleren, waardoor zij het ondersteuningsplan kan opstellen en steeds kan aanpassen aan de behoefte van de cliënt.
2. De cliënt ondersteunen
 - 2.1 **Persoonsgerichte zorg verlenen**

De beroepskracht is in staat zorg te verlenen de ondersteuning aan te laten sluiten bij de wensen en behoeften van de cliënt, afgestemd op het leven van de cliënt, waarbij ouders en andere verwanten belangrijke experts zijn en daarmee partners in de zorg.
 - 2.2 **Situationeel begeleiden**

De beroepskracht is in staat op flexibele wijze situationeel te begeleiden, zodat de cliënt op een passende manier wordt geholpen en zich zo zelfstandig mogelijk kan ontwikkelen.
 - 2.3 **Randvoorwaarden scheppen**

De beroepskracht is in staat randvoorwaarden te scheppen, zodat de cliënt een optimale woon- en leefsituatie heeft.
 - 2.4 **De cliënt motiveren en stimuleren**

De beroepskracht is in staat de cliënt te motiveren en te stimuleren, zodat hij zo zelfstandig mogelijk leeft, zo veel als kan verantwoordelijkheid draagt en zich optimaal kan ontwikkelen.
 - 2.5 **Talenten van de cliënt ontwikkelen**

De beroepskracht is in staat om talenten van de cliënt te ontdekken, te stimuleren en te ontwikkelen op planmatige en systematische wijze.
 - 2.6 **Verpleegtechnische handelingen uitvoeren**

De beroepskracht is in staat verpleegtechnische handelingen zo nauwgezet en secuur mogelijk uit te voeren, waardoor de kans op letsel bij cliënten zo veel mogelijk wordt beperkt.

3. Communicatie en contact

3.1 Een vertrouwensband met de cliënt opbouwen

De beroepskracht is in staat om een vertrouwensband met de cliënt op te bouwen, zodat de cliënt zich veilig en op zijn gemak voelt.

3.2 Met de cliënt een netwerk opbouwen en daarmee samenwerken

De beroepskracht is in staat een netwerk op te bouwen en samen te werken, waardoor de cliënt minder afhankelijk wordt van het professionele circuit.

3.3 De communicatie afstemmen op de cliënt

De beroepskracht is in staat om diverse communicatiemethoden en technieken in te zetten en op verschillende niveaus te communiceren met de cliënt, waardoor ook bij bemoeilijkte communicatiemogelijkheden aangesloten wordt bij het niveau en de beleving van de cliënt.

3.4 Helder schriftelijk communiceren

De beroepskracht is in staat zich helder schriftelijk uit te drukken waardoor de boodschap helder en controleerbaar is voor anderen.

4. Gestructureerd, methodisch en kostenbewust werken

4.1 Methodisch werken

De beroepskracht is in staat methodisch te werken, waardoor de werkwijze betrouwbaar is en het ondersteuningsplan goed onderbouwd en consistent is.

4.2 Prioriteiten stellen

De beroepskracht is in staat om prioriteiten te stellen, waardoor zij het eerst de activiteiten op zich neemt die het meest urgent zijn.

4.3 Kostenbewust werken

De beroepskracht is in staat om met de beschikbare middelen en mogelijkheden een maximaal resultaat te bereiken.

4.4 Duurzaam werken

De beroepskracht werkt duurzaam.

5. Gedrag

5.1 De cliënt respectvol bejegenen

De beroepskracht bejegt de cliënt respectvol.

5.2 Vasthoudend zijn

De beroepskracht kan het proces gaande te houden, ook al vormen zich soms grote obstakels en zijn de resultaten teleurstellend, waardoor de cliënt kan blijven rekenen op ondersteuning in moeilijke tijden.

5.3 De eigen grenzen bepalen en daarnaar handelen

De beroepskracht is in staat haar grenzen te bepalen voor zichzelf en in de omgang met de cliënt en daarnaar te handelen, zodat ze met plezier werkt en de cliënt weet waar hij aan toe is.

5.4 De grenzen van de eigen bekwaamheid en verantwoordelijkheid kennen

De beroepskracht kent de grenzen van haar bekwaamheid en verantwoordelijkheid, zodat de kwaliteit van de hulpverlening verantwoord is.

5.5 Beslissingen nemen in geval van conflicten

De beroepskracht is in staat beslissingen te nemen in geval van conflicterende meningen, waardoor kwesties worden opgelost.

5.6 Betrokkenheid tonen en afstand nemen

De beroepskracht is in staat om met belangstelling en interesse te luisteren en zichzelf in te zetten zonder door te schieten in over-betrokkenheid, waardoor de cliënt zich gehoord voelt en de ruimte ervaart om zijn verhaal kwijt te kunnen.

5.7 De veiligheid bewaken

De beroepskracht is in staat op respectvolle en heldere wijze op te treden bij agressie, onverwachte, lastige en/of crisissituaties, zodat de cliënt leert van de gebeurtenis en/of zijn omgeving geen gevaar loopt.

5.8 Wet- en regelgeving toepassen

De beroepskracht is in staat in de omgang met de zorgvrager specifieke wet- en regelgeving in het dagelijkse werk (Arbowet, BoPZ, Blg, WgBo, WBP, WIZ, WMo, Jeugdwet, klachtrecht, Participatiewet, medezeggenschap, bewindvoering et cetera) toe te passen, waardoor de cliënt passend geholpen wordt binnen de wettelijke kaders.

6. Regie en coördinatie

6.1 Samenwerken en afstemmen

De beroepskracht is in staat samen te werken en af te stemmen met collega's en personen binnen en buiten de organisatie, waardoor de cliënt optimale hulpverlening krijgt.

6.2 Samenlevingsgericht werken

De beroepskracht is in staat om samenlevingsgericht te werken, waardoor de cliënt kan deelnemen aan de samenleving.

6.3 Omgevingsgericht werken

De beroepskracht is in staat het netwerk van de cliënt en andere zorgverleners en partijen in de omgeving (wijk, buurt of dorp) te betrekken bij het realiseren van de ambities van de cliënt en gebruik te maken van de mogelijkheden die de omgeving daarvoor biedt, zodanig dat met het netwerk, buurtbewoners, zorgverleners en andere partijen wordt samengewerkt aan het vergroten van de eigen regie van cliënten over hun leven.

6.4 Regie voeren

De beroepskracht is in staat om in dialoog met de cliënt de regie te voeren, waardoor de cliënt een samenhangend aanbod krijgt.

6.5 Ondernemen en kansen zien

De beroepskracht is in staat om initiatief te tonen en te denken in mogelijkheden, waardoor kansen worden gezien en benut.

7. Werken als professional in een professionele organisatie

7.1 Voorwaarden creëren om professioneel en prettig te werken

De beroepskracht is in staat voor zichzelf bepaalde voorwaarden te creëren en te organiseren, waardoor zij optimale omstandigheden realiseert om professioneel en prettig te werken.

7.2 Reflecteren op eigen handelen en deskundigheid bevorderen

De beroepskracht is in staat om te reflecteren op het eigen handelen en actief op zoek te gaan naar informatie, waardoor ze een bijdrage levert aan haar eigen ontwikkeling en haar eigen deskundigheid en professionaliteit.

7.3 Kwaliteitsverbetering en innovaties

De beroepskracht is in staat om mee te werken aan de kwaliteitsverbetering van de organisatie en aan innovaties en kwaliteitsverbetering van de zorginhoud.

7.4 Inwerken en begeleiden van stagiaires, nieuwe collega's en vrijwilligers

Inwerken en begeleiden van stagiaires, nieuwe collega's en vrijwilligers.

Colofon

Dit *Competentieprofiel LVB+* is een uitgave van de Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN).

VGN
Postbus 413
3500 AK Utrecht

T 030 - 27 39 300
E info@vgn.nl
W www.vgn.nl/competentieprofielen

Ontwerp: Reinoud van Hasselt

Juli 2026

Dit is een nieuwe versie van het Competentieprofiel (SG)LVB uit 2015.

De Stichting Arbeidsmarkt Gehandicaptenzorg (STAG) heeft het ontwikkelen van de inhoud van deze nieuwe versie gefinancierd.

Stichting Arbeidsmarkt
Gehandicaptenzorg

STAG

